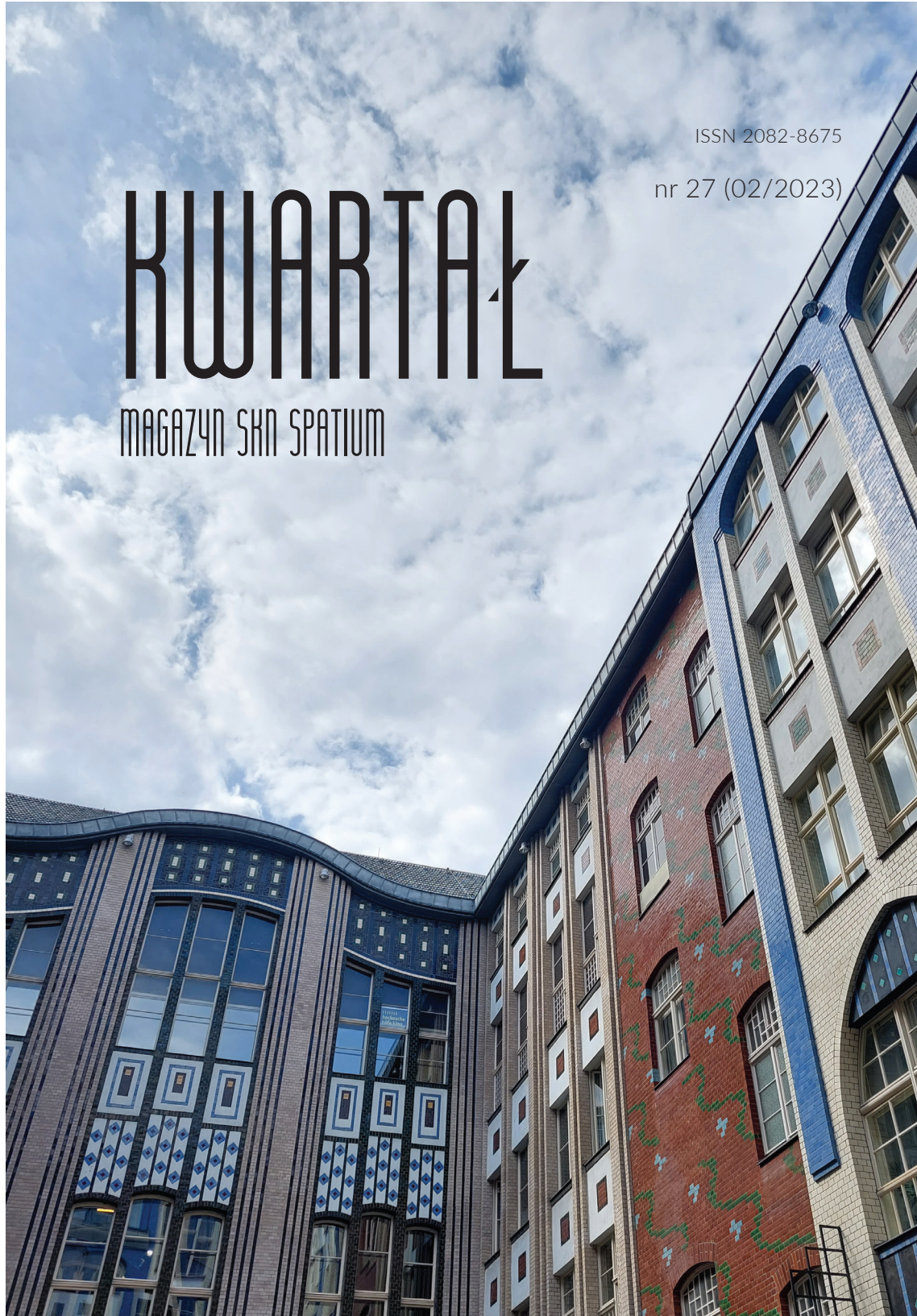

ISSN 2082-8675

nr 27 (02/2023)

KWARTAŁ

MAGAZYN SKN SPATIUM

Maja Cnotalska

Zagrożenia dla dziedzictwa wywołane przez turystykę masową: Przykład Barcelony

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, turystyka, zagrożenia, Barcelona

Pojęcie dziedzictwa kulturowego

Kiedy słyszy się hasło „dziedzictwo kulturowe”, jednymi z pierwszych słów przychodzącymi na myśl są „zabytek” oraz „budowla”. Pojęcie „dziedzictwa kulturowego” kojarzy się też często z czymś, co można zobaczyć, zwiedzić. Te pierwsze skojarzenia to jednak tylko niewielka część tego szerokiego pojęcia. Słownik Języka Polskiego PWN (b.d.) definiuje dziedzictwo kulturowe jako „majątek przyjęty jako spadek i dobro kultury, nauki, sztuki pozostawione przez poprzednie pokolenia”. Trzeba jednak pamiętać, że szersze pojęcie – „dziedzictwo” – ma swoje dwa podzbiory, tj. dziedzictwo naturalne i kulturowe. To pierwsze jest wynikiem oddziaływania natury, drugie zaś człowieka. Dziedzictwo wytworzone przez człowieka może być materialne (miejsca, budowle historyczne, dzieła sztuki, ogrody, cmentarze, etc.) i niematerialne (przekazy, język, kuchnia, wydarzenia, etc.). Pojęcie dziedzictwa kulturowego obejmuje te indywidualne elementy, ale też ich zespoły, całe krajobrazy oraz *genius loci* (Boryczka & Zasina, 2016).

Każde miasto ma specyficzne dla swojego obszaru dziedzictwo kulturowe. Jako zasób jest ono ograniczone, narażone na zniszczenia, a także niemożliwe do odтворzenia (Kobyliński, 2011). Jest ono przy tym zasobem rozwojowym, który wzmacnia wizerunek miasta, zachęca do zamieszkiwania na jego obszarze, integruje społeczność lokalną i w dużej mierze wzmacnia atrakcyjność turystyczną

miejsca. Głównym celem tej pracy jest identyfikacja zagrożeń wywołanych przez masową turystykę dla dziedzictwa i tożsamości miasta oraz przedstawienie sposobów radzenia sobie z negatywnymi skutkami rozwoju tej gałęzi gospodarki na przykładzie Barcelony.

Miasta turystyczne a dziedzictwo kulturowe

Czarnecki (2015) wyróżnił trzy elementy wpływające na specyfikę funkcjonowania miast turystycznych: 1) Czasowe przebywanie w miastach względnie dużych grup osób; 2) Sezonowość funkcjonowania miasta turystycznego; 3) Czynniki jakościowe. Ten ostatni element zwraca uwagę na konkurencję obecną między miastami turystycznymi. Ważny jest w niej aspekt poziomu jakości walorów turystycznych na danym obszarze – m.in. walorów dziedzictwa kulturowego – ponieważ przyczyniają się one do wzrostu liczby turystów w mieście. Lokalizacja słynnych obiektów do zwiedzania, duża liczba pięknych świątyń, kościołów czy kamienic decyduje nieraz o atrakcyjności danego miasta, które staje się popularnym kierunkiem turystycznym. Chęć poznawania innej kultury oraz zwiedzenia miejsc ważnych z punktu widzenia religii lub historii często decyduje o wyborze celu podróży. „Turystyka, na podstawie wartości dziedzictwa regionu lub miejsca przeznaczenia, jest z natury specyficzna i wynika z niepowtarzalnego charakteru danego miejsca. Dziedzictwo, tożsamość regionu są atrakcyjne dla turystów i stanowią mogą produkt turystyczny, który umożliwi odwiedzającym rzeczywiste doświadczenie historii, tradycji oraz docenienie danego miejsca” (Ziółkowska-Weiss & Popiel, 2014:137).

Wzrost ruchu turystycznego w mieście przynosi oczywiście wiele korzyści społecznych czy gospodarczych, tj. rozwój i wykorzystywanie bazy noclegowej i gastronomicznej, korzystanie z punktów rekreacyjnych. Korzyści dla zasobu dziedzictwa to między innymi możliwość zebrania funduszy na prace konserwatorskie przy zabytkach, poprzez sprzedaż biletów oraz promocję poszczególnych obiektów. Kiedy jednak następuje niekontrolowany wzrost turystów i przechodzi on w tzw. „turystyfikację” (czyli przeobrażenie przestrzeni miejskiej, w rezultacie którego kluczowymi użytkownikami stają się turyści, a inne grupy społeczne zostają zmarginalizowane), zaczynają narastać problemy i zagrożenia także dla dziedzictwa i tożsamości miasta. Kubicki (2017:63) zwrócił uwagę, że „im bardziej postępuje [...] turystyfikacja, tym słabsza staje się tożsamość miasta, a kapitał społeczny ulega erozji”.

Badacze zajmujący się turystyfikacją wyróżnili cztery koncepcje opisujące wpływ turystyki na miasto: 1) Koncepcję „przeciwstruktur” – pojawianie się w mieście obszarów odmiennych niż te, które są typowe dla codziennego życia; 2) Koncepcję

„turystycznych baniek” – tworzenie się enklaw turystycznych, obszarów, w których większość użytkowników to turyści; 3) Koncepcję „tematyczności miejsc” – powstawanie konkretnej przestrzeni, najczęściej rozrywkowej dedykowanej turystom z miejscami przeznaczonymi na społeczną konsumpcję; 4) Koncepcję „podglądania prawdziwego życia” – przedstawianie najczęściej ubogich obszarów miasta oraz społeczności przestępczych jako atrakcji turystycznej (Kubicki, 2017).

Podobnym zjawiskiem do turystyfikacji jest tzw. **overtourism**. Jest to sytuacja, kiedy w okresie wakacyjnym dane miejsce jest odwiedzane przez zbyt dużą liczbę osób. Powoduje to obniżenie wartości i jakości tego miejsca oraz utrudnia życie mieszkańcom wpływając negatywnie na niektóre aspekty ich życia (Cambridge Dictionary, b.d.). Okres, kiedy w mieście pojawia się zbyt wielu turystów, wymusza na mieszkańcach czasową zmianę stylów życia.

Dziedzictwo kulturowe może być wówczas nieszanowane i niszczone przez nadmierną liczbę turystów, może tracić swoją wartość, stawać się jedynie tłem, scenerią do zrobienia zdjęcia na portal społecznościowy. Zatlócenie wewnątrz zabytku oraz na zewnątrz może powodować konflikty między turystami a mieszkańcami ze względu na ograniczony dostęp do dziedzictwa miasta czy na trudności powstające w ruchu drogowym i pieszym.

Jednak jak zostało wspomniane wcześniej, dziedzictwo jest nieodnawialne. Powstałe zniszczenia mogą być co prawda naprawiane, jednak warto pamiętać, że raz zniszczony obiekt, nigdy nie będzie już oryginałem, a naprawa będzie tylko próbą odtworzenia jego pierwotnej postaci i wartości. Dlatego ważne jest zapobieganie takim sytuacjom, w których dziedzictwo kulturowe miasta jest narażane na niszczenie.

Barcelona jako miasto turystyczne

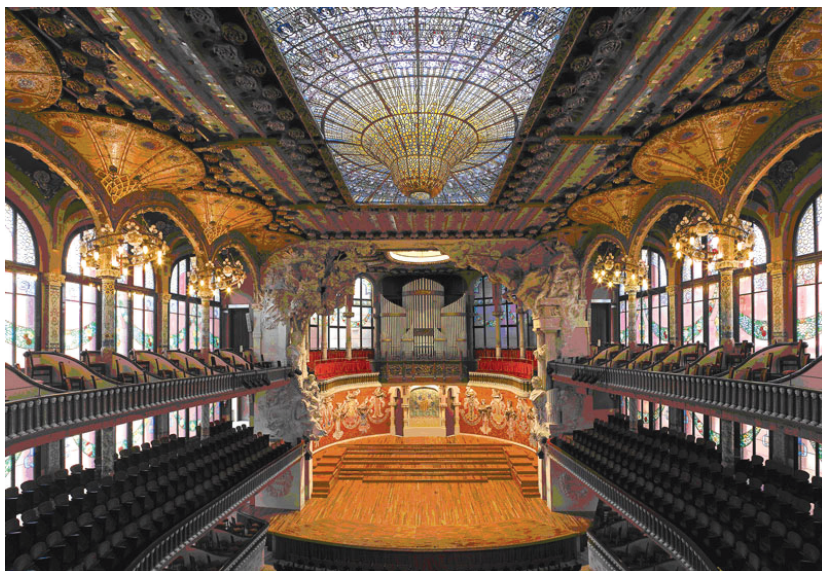
Barcelona jest hiszpańskim miastem, pełniącym funkcję stolicy Katalonii, położonym nad Morzem Śródziemnym. Miasto zyskało na popularności ze względu na zorganizowane w nim igrzyska olimpijskie w 1992 roku (Brudny, 2021). Posiada ono wiele walorów kulturowych oraz szeroką ofertę turystyczną – wiele zabytków, ciekawych miejsc do zwiedzenia. Na dziedzictwo kulturowe Barcelony składają się pochodzące z przełomu XIX i XX wieku, budowle posiadające status zabytku. Są to m.in. dzieła Antoniego Gaudiego (Sagrada Família, Park Guëll, Pałac Guëll, Casa Vicens, Casa Mila, Casa Batlló), Pałac Muzyki Katalońskiej (Palau de la Música Catalana) i Szpital św. Pawła (Hospital de Sant Pau) (UNESCO, b.d.).

Fotografia 1. Park Güell w Barcelonie

Źródło: Diou, <https://openverse.org/>

Fotografia 2. Pałac Muzyki Katalońskiej w Barcelonie

Źródło: WikiMapa, <https://openverse.org/>

Wydział promocji Miasta Barcelony (Barcelona Turisme) podsumował, że w okresie od czerwca do końca sierpnia 2021 roku miasto zostało odwiedzone przez 1,9 milionów turystów, którzy w samej Barcelonie wydali 717 milionów euro. W 2020 roku, w wyniku pandemii COVID-19, było ich dwa razy mniej. Jednak poprzedzający ją rok 2019 okazał się być rekordowy pod względem liczby turystów – do miasta przyjechało w okresie letnim aż 5,2 miliona osób (Filak, 2021). Turystyka w Barcelonie jest zatem bardzo istotna: pozwala utrzymać się wielu mieszkańcom, generuje nowe miejsca pracy, finansuje nową infrastrukturę, a w konsekwencji jest stymulantą wzrostu gospodarczego.

Mimo to, rozwój turystyki w Barcelonie przyniósł też wiele zagrożeń m.in. dla dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Według Prószyńskiej-Bordas (2005), gwałtowny wzrost turystyki w Barcelonie oraz w pobliskich miastach sprawił, że głównym celem mieszkańców atrakcyjnych turystycznie miast Katalonii stał się zysk. Tworzono w nich ujednolicone oferty dostępne dla każdej grupy społecznej, zapominając o specyficzności poszczególnych miejsc. Popyt ze strony małych zamożnych turystów przyczynił się do powstawania tanich produktów turystycznych, co spowodowało wysoką konkurencję o tych użytkowników. Przywoływana autorka identyfikuje związane z tym zagrożenia występujące w stolicy Katalonii oraz pobliskich miastach. Jednym z nich jest nierównomierne wykorzystywanie zasobów dostępnych na obszarze w skali roku, zniszczenie środowiska poprzez różnego rodzaju dewastacje i śmieci zostawiane przez turystów, hałas wywołany transportem i dużą liczbą osób przyjezdnych. Jest to również wzrost narkomanii, hazardu, spożycia alkoholu, czy organizacja całonocnych dyskotek, które również pogarszają wizerunek katalońskich miast.

Oprócz hałasu, wyrzucanych odpadów i obniżonej satysfakcji z podróży, Barcelona oraz pobliskie miejscowości tracą również tożsamość lokalną i niszczone zostaje dziedzictwo kulturowe. Infrastruktura turystyczna oraz oferta przeznaczona dla turystów są coraz bardziej uogólniane i uniwersalizowane. Dostosowywanie się do turystów, by osiągać duży zysk, powoduje zanikanie specyfiki miejsca, a mieszkańcy mniej utożsamiają się z miastem. Rosnąca liczba turystów wywołuje wiele negatywnych skutków: powoduje podwyższenie cen nieruchomości oraz przyczynia się do zwiększania liczby ofert wynajmu mieszkań na krótki okres, co jest problemem dla mieszkańców (Brudny, 2021). Mieszkańcy są również odseparowani od ważnych punktów miasta ze względu na występowanie w tym miejscu zbyt dużej liczby turystów. Powoduje to zmniejszanie przywiązania do ważnych symboli i obniżenie tożsamości lokalnej. Taki proces zwany jest parquematyzacją, czyli tematyzacją

miejsca. W rezultacie Barcelona coraz wyraźniej jawi się jako „park rozrywki”, który przeznaczony jest na konsumpcję turystów (Brudny, 2021).

Wzrost ruchu turystycznego niszczy także dziedzictwo naturalne. Do portu w Barcelonie przyływa kilka milionów pasażerów. Ich ślad węglowy jest bardzo duży. Zaśmiecają oni wodę i plaże (co jest utrudnieniem dla służb komunalnych), wyrzucane są ścieki, wylwane paliwo, które trafiając do wody niszczy faunę i florę (Brudny, 2021).

Jak Barcelona radzi sobie z zagrożeniami?

Sposobów na walkę ze zniszczeniami wywołanymi przez turystów jest wiele. Każde miasto, które musi radzić sobie z tymi problemami, wybiera inne metody w zależności od specyfiki miejsca, obiektu, zabytku. W roku 2016 w Barcelonie powołano Radę ds. Turystyki, która ma na celu reprezentowanie wszystkich grup społecznych i branż, firm, które mają związek z turystyką. Rada publikuje raporty i prowadzi badania dotyczące tej gałęzi gospodarki, a także przedstawia rozwiązania i koordynuje działania kontrolujące turystykę w mieście (Brudny, 2021).

Dzięki rozwojowi technologii, Barcelona wykorzystuje *big data*, by prawidłowo zarządzać turystyką w mieście oraz promować cały region. Przykładowo, prowadzono w niej badania, by dowiedzieć się, które części miasta są najbardziej narażone na zatłoczenie wywołane przez turystów. Okazały się nimi Sagrada Família i Park Güell. Działanie to pozwoliło dostosować godziny otwarcia obiektów, tak by nie powodować zatłoczenia wewnątrz i na zewnątrz tych popularnych zabytków oraz zminimalizować liczbę niektórych punktów turystycznych znajdujących się w pobliżu tych miejsc (na przykład ogródków restauracyjnych) (Brudny, 2021). Przestrzeń oraz obiekty w tym miejscu stały się bardziej widoczne oraz mniej zatłoczone. Władze Barcelony zaczęły również zarządzać ruchem turystycznym przy najpopularniejszych budynkach i placach. Zostały ustalone zasady dotyczące wielkości grup turystów zwiedzających starą część miasta: nie mogą one przekraczać 15 osób, a w pozostałych obszarach miasta – 30. Miasto podpisało również z przewodnikami porozumienie o ustalonych zasadach oprowadzania grup po mieście. Zwiedzanie powinno odbywać się w jednym kierunku, by usprawnić ruch, zaś w każdy piątek i sobotę od 01.04. do 30.10. grupy liczące ponad 15 osób nie mają wstępu na rynki takie jak: Boquería, Santa Catalina i San Antonio.

Oprócz tych działań zaczęto podejmować decyzje dotyczące zawieszenia udzielania koncesji na budowę nowych hoteli. Jeszcze przed pandemią władze Barcelony wprowadziły również wiele przepisów utrudniających turystom

wynajmowanie prywatnych mieszkań. Dodatkowym pomysłem na zmniejszenie problemu z zanieczyszczaniem dziedzictwa naturalnego jest ograniczenie liczby statków wycieczkowych (Brudny, 2021).

Fotografia 3. Sagrada Família w Barcelonie

Źródło: Juanedc, <https://openverse.org/>

Barcelona przestrogą dla innych miast

Rozwój turystyki jest szansą dla miasta, szczególnie w wymiarze gospodarczym. Trzeba jednak pamiętać, że choć przynosi wiele pozytywnych skutków, może mieć też negatywne oblicze. Dla miasta ważne jest jego dziedzictwo, zabytki, tożsamość. Zbyt gwałtowny wzrost liczby turystów może je zniszczyć. Wskutek niekontrolowanego wzrostu turystyki mogą pojawić się problemy, z którymi będą musieli zmierzyć się władze tych jednostek i ich mieszkańcy. Barcelona jest jednym z kilku europejskich miast, które doświadczają problemów biorących się z masowej turystyki. Chroniąc dziedzictwo w pierwotnej i niezniszczonej formie, należy kontrolować tę gałąź gospodarki poprzez odpowiednie zarządzanie. Barcelona stara się dążyć do tego celu. Władze tego hiszpańskiego miasta podejmują wiele działań ograniczających liczbę turystów w grupach zorganizowanych oraz usprawniają ruch w najważniejszych miejscach stanowiących dziedzictwo Barcelony. Turyści, którzy preferują zwiedzać mniej znane miejsca, mają do tego okazję dzięki promocji całego regionu, nie tylko Barcelony. Takie rozwiązanie promujące równie piękne miejsca w kraju, również pomagają ograniczać problem masowej

turystyki w stolicy Katalonii. Podejmowane działania są adekwatne do sytuacji miasta i w pewnym stopniu wpływają na zmniejszanie się tego problemu.

Inne europejskie miasta również mają problem z masową turystyką. Czy powinny one uczyć się na przykładzie Barcelony, aby zapobiegać różnym zagrożeniom wynikającym z nadmiernej liczby turystów? Może to Barcelona powinna uczyć się od nich? Uważam, że pomysłów na minimalizowanie problemu nadmiernej turystyfikacji jest bardzo dużo i władze każdego miasta, które posiada ten problem, powinny wypracować własne podejście do sytuacji w zależności od specyfiki miejsca. Miasta powinny być otwarte na dobre praktyki podpatrywane u innych jednostek i jeśli zachodzi taka potrzeba – brać z nich przykład. Ważne jest, aby nie doprowadzić do sytuacji, kiedy turystyka będzie niekwestionowanym priorytetem, przyćmiewającym problem jakości życia mieszkańców miasta. Lokalna społeczność musi bowiem czuć się bezpiecznie, musi utożsamiać się z dziedzictwem i mieć do niego swobodny dostęp.

Bibliografia

- Boryczka, E. M., & Zasina, J. (2016). Dziedzictwo kulturowe i tożsamość miasta. [w:] A. Nowakowska, Z. Przygodzki, & A. Rzeńca (red.), *EkoMiasto#Społeczność. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 63–86. <https://doi.org/10.18778/7969-221-7.04>
- Brudny, I. (2021.09.03). Barcelona – ofiara turystycznego sztormu. Dostęp dnia 2023.01.02 ze źródła: <https://rownosc.eu/barcelona-ofiara-turystycznego-sztormu/>
- Cambridge Dictionary (b.d.). Overtourism. Dostęp dnia 2023.01.02 ze źródła: <https://dictionary.cambridge.org/>
- Czarnecki, B. (2015). Turystyka jako czynnik rozwoju miasta. *Ekonomia i Środowisko*, 4(55), 210–220.
- Filak, T. (2021). W Barcelonie latem 1,9 mln turystów. Dostęp dnia 2023.01.02 ze źródła: <https://mybarcelona.pl/w-barcelonie-latem-1-9-mln-turystow/>
- Kobyliński, Z. (2011). Czym jest, komu jest potrzebne i do kogo należy dziedzictwo kulturowe? *MAZOWSZE. Studia Regionalne*, 7, 21–47.
- Kubicki, P. (2017). Wpływ studentyfikacji i turystyfikacji na społeczno-kulturową przestrzeń miasta. *Miasto. Pamięć i Przyszłość*, 2, 63–73. <https://doi.org/10.26774/mpp.35>
- Prószyńska-Bordas, H. (2005). Turystyka w Katalonii: Błogosławieństwo czy przekleństwo? *Turystyka i Rekreacja*, 1, 259–264.
- Słownik Języka Polskiego PWN (b.d.). Dziedzictwo kulturowe. Dostęp dnia 2023.01.02 ze źródła: <https://sjp.pwn.pl/>
- UNESCO (b.d.). Lista Światowego Dziedzictwa. Dostęp dnia 2023.01.02 ze źródła: <https://www.unesco.pl/?id=269>
- Ziółkowska-Weiss, K., & Popiel, M. (2014). Rozwój turystyki dziedzictwa na wybranych przykładach w Polsce. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, VII, 133–147.